

TIRHALA (Tricala, Trikkala), g a r b i T e s e l y a 'da (Yunanistan \ bu bölgenin merkezi sayılabilecek m ü h i m bir şehir. Deniz seviyesinden 150 m. yükseklikte, münbit ve geniş bir ovanın kenarında, dağ eteğinde ve Trikkalmos akar-suyunun kıyısın-dadır. Teselya'nın en büyük merkezi sayılan Yenişehir (Larİ3s a) ' in 130 km. garbındadır Antik devirdeki Trica şehrinden de pek uzakta değildir; ancak bu eski şehir, meşhur As-klepios mabedi ile birlikte tamamen ortadan kalkmıştır. Romalıların Makedonya kiralı Philipp aleyhine yaptıkları muharebelerde bir takım kanlı hâdiselere sahne olan bu şehir, Or-ta-çağ 'da da Bohemond ile Alexi Comnene 'in mücâdele sahasında bulunmuştu. Yıldırım Ba-yezid tarafından 1395 'te hiç bir mukavemet görmeden, Yenişehir (Larissa) ve diğer bir kısım şehirlerle birlikte fethedilerek Osmanlı devletine ilhak edilmişti. Ancak, Fetret devrinde kaybedilen bu bölge, Murad II. 'm Selanik 'i Venediklilerden zaptettiği sırada (J.43*) tekrar ve kesin olarak alındı. Tırhala 'nın, hattâ bütün Teselya bölgesinin fetih, idare ve imârında Gazi Turhan (Durahan) Bey'in (Rumeli fâtihterinden Üsküp sancak-beyi Paşa-Yiğit 'in oğlu) ve daha sonra da onun oğlu Ömer Bey 'in büyük rol ve hizmetleri olmuştur ki, bu ünlü akneı ailesine Tırhala 'da ilk Osmanlı hükümdarları geniş temliklerde bulunmuşlardır. Eski kayıtlarda Tırhala vilâyeti diye geçerse de, başlangıçtan itibaren Rumeli eyâletine bağlı bir liva hüviyetinde idi. Tırhala'nın ilk mirlivalarından biri, Murad II. devrinde Edirne'nin kurucularından sayılan ve sonradan Rumeli beyler-beyi olan S.nan Bey olmuştur. 1485 — 1490 senelerinde Rumeli eyâleti içinde Tırhala

livasının *gebrân* cizyesi denilen hıristiyan reayadan alınan cizye geliri 9.345 akçe idi. Bu tarihlerde Serez, Karaferye, Drama gibi bölgelerle birlikte, Tırhala'da da çeltik mukataası öşrü vardı ve 891 (1 j 8 6) 'de bu mukataa diğerlerinden ayrılmış ve üç seneliği 20000 akçeye verilmişti. Bayezid İî. devrinde Tırhala m'rlivâlığı müh m bir mevkî olup, sancak-beyi Keyvan Bey'e hükümdar tarafından Dimetoka'da iki köy (Karh, Kazancı) temlik edilmişti ki, o da bunla! 1 vakfetmişti (tafsilât için bk. T. Gökbilgin, *Edirne ve Paşa livası* V Kanunî Sultan Süleyman devri başlarında Tırhala livası dokuz kazadan mürekkepti: 1, Tırhala (mirliva Mehmed Şah Bey tasarrufunda idi; hâsılı 131,019 akçedir. 22 mahallede 265 müslim hanesi, 8 mahallede 343 zimmî hanesi, ayrıca 17 akıncı. 6 kürekçi ve 181 yahudi hanesi bulunuyordu. Tırhala nahiyesi zeametleri arasında Mahmud Çelebi Veled-i Karaca Paşa zeameti de görülmektedir). 2. înebahtı, hass-ı hümâyûndur (hâsıl 212.837 akçe). 3. Badracık, hassı hümâyûndur (hâsıl 107,293 akçe). 4. Alasonya, Mustafa Paşa (Çoban) tasarrufundadır (hâsıl 38.021 akçe). 5. Çatalca, İbrahim Paşa» (sadrâzam, Pargalı) hassıdır (39.912 akçe). 6. Dömeke, Piri Paşa tasarrufundadır (eski sadrâzam, hâsıl 60.393 akçe) 7. Yenişehir, mirliva hassıdır (hâ»

5° TIRHALA.

sil 113,078 akçe). 8. Fener, bir sü-başı elindedir (hâsıl 60.495 akçe }. 9. Agrafa, bir za-îm tasarrufundadır (hâsıl 42.994 akçe). Bunlardan başka yerler de, bu sancağa kayıtlı idi. Ancak, sonradan İnebahtı bir liva hâlinde, Cezayir.i Bahr-i Sefîd eyâletine bağlanıp da Tırhala sancağından ayrıldığı zaman, evvelce Tırhala livasında o'an bir kısım nahiyeler de, tnebahtı sancağına geçti.

XVII. asır baş'arına âit Aynî Ali risalesine göre, Tırhala Rumeli eyâletinde, İnebahtı Cezayir-i Bahr-i Sefîd eyâletinde, görülmekte ve o sırada Tırhala livasında 36 zeamet ve 439 timar bulunmakta idi (tafsilât için bk. T. Gökbilgin, *Rumeli eyâleti, livaları, şehir ve kasabaları, Belleten*, 1956, sayı 78). Bu asrın ikinci yarısında, Evliya Çelebî'ye göre, bu dirliklerde küçük değişiklikler vardır ve alay-beyisi, çeri-başısı ve yüzbaşısı kumandasında, sefer zamanında hepsi 3.000 tımarlı ve cebelü sipahi çıkarmakta idi. Ayrıca, Tırhala kalesinde dizdar, 150 nefer, muhtesip ağası ve şehir kethüdası bulunuyordu. Bu kaleyi anlatırken Evliya Çelebî, iki kat sarp duvarlı kısmı, bölme hisarını, yalçın kaya yollar üzere giderek, bir demir kapıdan orta hisara geçildiğini, burada kale muhafızlarına mahsus evler ile, bir cami ve bir saat kulesi bulunduğunu, iç-kaleyi ve bunun dört köşesindeki kulelerin zahire, silâh ve mühimmat ile dolu olduğunu bildirir; aşağı şehirde ise 16 müslim, 8 hıristiyan mahallesinden bahseder; fakat, „aslâ yahudi mahallesi yoktur ticâret ile gelip giderler" der. Halbuki, yukarda kaydettiğimiz gibi, h. 927 tarihli *Tahrir defteri* 'nde bir miktar yahudi hanesi görüldüğü gibi, F. Belon 'a göte de, Kanunî Sultan Süleyman devrinde, Budin 'in fethinden sonra oradan nakledilen bâzı yahudiler Tırhala 'da iskân edilmişlerdi (krş. *Les obser-vations de plusieurs singularitez..*, Paris, 1555, var. 58»). Her halde Evliya Çelebi 'tin zamanına kadar bu yahudiler başka yerlere (msl. Selanik, Edirne, İstanbul 'a), hicret etmiş olsalar gerektir. Yine Evliya Çelebî'den öğrendiğimize göre, XVI'. asırda Tırhala'da baştan-başa kiremit örtülü, taş ve kerpiç duvarlı, şehnişinli, köşklü, bağ ve bahçeli, akar sulu mükellef ve mâmur evlerin sayısı pek çoktu. İleri gelen hanedana âit binalar arasında, husûsiyle

Abdülfettah Paşa Sarayı, Bey Sarayı, Kadı Sarayı, Hasan Ağa Sarayı, Mirâ-hûr Kethüdası Sarayı, Zaîmzâde Sarayı meşhur büyük konaklardı. Tırhala 'nın en meşhur camileri meyâmnda, bu şehrin fethi sırasında Gazi Turhan Bey tarafından inşâ ettirilen çarşı içindeki kiremit örtülü, tarz-ı kadîm ve kible kapısı üzerinde tarih-i inşâsını gösteren kitabesi (j^ Jt ö^a = 895) bulunan ve banisi de haremde medfun cami ile, Yavuz Sultan Selim 'in torunu, Kanunî Sultan Süleyman 'in yeğeni olup da, uzun yıllar burada sancak-bey-Hği yapan Kara Osman Şah Bey 'in Mimar Sinan 'a yaptırttığı büyük ve ÇO'Î değerli, selâtin camileri gibi olan cami başta gelmektedir. Bu son cami hakkında uzun tafsilât veren Evliya Çelebî {*Seyahatname*, VIII, -203 v. dd.) beyaz mermer ile döşeli barem avlusunu, etrafı kubbeler ile süslenmiş medrese odalarını, şehrin içinden geçen nehrin kenarında düz bir çimenlikte vâki, Osman Şah Bey'in imaret, mektep, han ve hamam gibi diğer te 'sislerini tasvir eder. Bu güzîde ve devrinde çok itibarlı şehzadenin buradaki hayatını, dayısı Kanunî Sultan Süleyman ile olan münâsebetlerini diğer tarihlerin de bahis mevzuu ettiği gibi, nakleder. Tırhala 'nın diğer camileri, Mustafa Paşa (inşâsı 924=1518) camii. Hüseyin Ağa camii, Gazi Turhan Bey-zâde Ömer Bey camii v.s. idi ki, Yunanistan 'a intikallerinden itibaren, çoğu yıktırılmıştır. Gazi Turhan Bey-zâde Ömer Bey 'in medresesi de meşhur olup, burada, 978 (1570) 'de ölürek Ömer Bey camii hazîresine gömülen, Pare Pârezâde Bursalı Ahmed Efendi adındaki tanınmış ilim adamı, şâir ve şehname tarzında manzum bir tarihi bulunan tarihçi de, müderrislik yapmıştı ve Atâ'î XVII. asırda Tırhala 'da kadılıkta bulunduğu sırada, bu

medrese faaliyette idi (krş. *Zayi al-şakaik*, s. 20; Naîmâ, *Tarih*, IV, 38). O tarihte Tırhala 'da birçok hamamları da gören Evliya Çelebî, Sekizgöz adı ile tanınan Osman Şah Bey köprüsü, Lala Paşa köprüsü ile birlikte, Derviş Bey çeşmesi ve diğer birçok çeşmeden bahseder ki, bu husus daha sonra Muhsin Paşa-zade Abdullah Paşa tarafından inşâ ettirilen çeşmelerle birlikte, Tırhala'nın suyunun çok bol olduğunu göstermektedir. Tırhala 'daki meşhur kimselere âit türbe ve ziyâretgâhlar arasında, Durkud Paşa Baba, Gazi Turhan Bey, Celâleddin Baba, Sinan Baba, Şeyh Hızır Efendi, Şeyh Ramazan Efendi, Şeyh Cafer Efendi, Şeyh Aziz Mehmed Efendi (ölm. 1013 = 1603) zaviye ve türbeleri bulunuyordu, Yunanistan 'ın istiklâlini kazanması (1829) üzerine Teselya 'nın cenûb-i şarkî cihetindeki küçük bir kısım _____ m

Yunanistan 'a terkedildi ise de, Tırhala eyâleti bundan sonra da Teselya 'nın merkezi olmakta devam etti ve 1864 'te yapılan vilâyet teşkilâtında ise, Yanya vilâyetine bağlandı; daha sonra da müstakil bir sancak hâline getirildi. Tırhala bu esnada Yenişehir, Golor, Tırha'.a, Kardiçe, Çatalca, Alasonya, Ermiye adları ile yedi kazadan ve Tirnova Yenice, Dereli, Bülbülce, Veletin, Rending? »»

TIRHALA - TIRIMMÂH. 251

Dömeke adlar! ile yedi nahiyeden teşekkül ediyordu. Tırhala 'nın Berlin muahedesinden sonra 1881'de Yunanistan'a terkenden önce, nüfûsu 12.000 kişi olup, o zamana kadar bir çok müslüman aile hicret etmiş bulunduğu için, bu nüfusun ancak üçte biri islâm idi. Tarihî kaynaklar Tırhala hıristiyanlarını Ulah soyundan göstermektedirler. Tırhala bölgesi, esas itibariyle ziraî bir karakter gösterirse de, kasaba ve civarında *velence*

denilen kaba fanilalarla aba ve yünden döşemelikler ve sahtiyan imâl olunurdu. Şimdi Tırhala'da biç bir Türk - islâm ahâli kalmadığı gibi, Türkler devrinden kalma tarihî ve nrmârî eserlerin hemen pek çoğu da ortadan kaldırılmıştır.

B i b l i g o g r a f y a : Kâtib Çelebî, *Rumeli und Bosna*, s. 99 v. dd.; Ş. Sâmî. *Kâmüs al-a'lSm*. s. 1637 v.d.; *Sâl-nâme-i vilâyet-i Yanya*, sene J288, s. 115 v.d.; J.v. Hammer, *G O R*, 1, 249 v.d.; Leon Heuzey, *Excursion dans la Thessalie turque en 1858* (Paris, 1927), s. 80 v. dd.; Konst. Chr. Vaytsakis, 2İJVTO[K>Ç ÎGtopta tf]ç jİöJ.ecoç Tp13txd^cov (Athenes, 1892 \ 38 sahife (Osmanlı devrini hemen-hemen hiç nazar-ı itibâre almamakta dır; J. J. Björnsthâl, *Briefe aafseinen auslândischen Reisen* trc. Ch. H. Groskurd), Leipzig ve Rostock, 1783, VI, 136 v. dd., 188 v.d.; Wm.Leake, *Travels in Northern Creece* (London, 1835), I, IV; Fr. H. Ch. Pouqueville, *Voyage dans la Grice* (Paris, 1820 , bölüm 74; Hy. Holland, *Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia ...* (London, J819 \ I, 1333 v. dd.; Th. S. Hughes, *Travels in Sicily, Greece and Albania* (London, 1820; Cockerell yardıtniyle\ I; J. L. Ussing, *Griechische Reisen und Stadien* (Kopenhagen, 1857 \ 1,54 v. dd.; G. F. Bowen, *Mount Athos, Thessaly and Epirus* (London, 1852), s. 127 v. dd.; H. F. Tozer, *Research.es in the Highlands of Turkey* (London, 1869), II, 140 v. dd.; A. Philippson, *Thessalien und Epirus* (Berlin, 1897),

s. 132 v. dd. (burada haksız yere oradaki bütün camilerin tahrip edildiğini kaydederler, s. 134); Evliya Çelebî, *Seyahatname* (İstanbul, 1928), VIII, 202 v. dd.—Sinan tarafından inşa edilmiş olan, Osman Şah camii hakkında bk. Evliya Çelebî, *ayn. esr.*, s. 203 v. dd.; F. Babinger, *ИпоМиѠ^â тѣѣ Ајсао^уиаѣ 'А%vc5v* (1929), IV ; A. K. Orlandos, *ayn. esr.*, Haziran sayısı (plan ve resimler de ihtiva eder). (FRANZ BABINGER.)
[Bu madde T. GÖKBİLGİN tarafından geniş şekilde tâdil ve ikmâl edilmiştir